

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО**

**Факультет
громадського розвитку
та здоров'я**

Кафедра права

МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Методичні рекомендації

*для виконання практичних робіт та самостійного вивчення
дисципліни здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Право»*

Львів 2024

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
факультету громадського розвитку та здоров'я,
протокол №2 від 19.09.2024 р.*

Укладач: Богдан МЕЛЕХ, доцент кафедри права, к. н. з д. у.

Рецензент: Петро ОЛІЩУК, доцент кафедри права Львівського національного університету природокористування

Мелех Б.В. Муніципальне право : Методичні рекомендації для виконання практичних робіт та самостійного вивчення дисципліни здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Право». Львів. 2024. 27 с.

Видається в авторській редакції

© ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького
© Богдан МЕЛЕХ

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Структура навчальної дисципліни.....	5
Перелік питань та завдань для практичних занять.....	7
Самостійна робота здобувачів.....	20
Індивідуальні завдання.....	21
Рекомендована література.....	24

ВСТУП

Метою вивчення навчальної дисципліни «Муніципальне право» є формування у здобувачів вищої освіти системи знань стосовно процесів становлення, розвитку та організації муніципального права в Україні.

Завданням навчальної дисципліни муніципального права є вивчення умов та засобів, які забезпечують самостійність територіальних громад, їх органів та посадових осіб у вирішенні питань місцевого значення, дотримання муніципальних прав особистості, а також відповідальності в системі місцевого самоврядування.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен бути здатним продемонструвати такі результати навчання:

знати:

- основні категорії муніципального права;
- особливості системи муніципального права;
- принципи місцевого самоврядування.

вміти:

- користуватись понятійним апаратом дисципліни;
- застосовувати на практиці систему знань про основи організації та здійснення місцевого самоврядування;
- самостійно працювати з джерелами муніципального права.

Вивчення дисципліни завершується заліком.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма здобуття освіти (ДФЗО)						заочна форма здобуття освіти (ЗФЗО)					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Загальні положення муніципального права												
Тема 1. Муніципальне право як галузь права України	4	2	-			2	4	-	-			4
Тема 2. Теоретичні основи місцевого самоврядування як інституту муніципального права	4	2	-			2	4	-	-			4
Тема 3. Територіальна громада як інститут муніципального права	8	4	2			2	8	2	2			4
Разом за розділом	16	8	2			6	16	2	2			12
Розділ 2. Правовий статус основних посадових осіб та органів місцевого самоврядування												
Тема 4. Представницькі органи місцевого самоврядування України як інститут муніципального права Форми і методи діяльності представницьких органів місцевого самоврядування	8	4	2			2	8	2	2			4
Тема 5. Конституційно-правовий статус основних виборчих посадових осіб місцевого самоврядування	4	2	-			2	4	-	-			4
Тема 6. Виконавчі органи сільських, селищних і	6	2	2			2	6	-	-			6

міських рад як інститут муніципального права												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 7. Правове регулювання статусу муніципальних службовців	8	4	2			2	8	-	-			8
Тема 8. Органи самоорганізації населення. Муніципальні асоціації в Україні	6	2	2			2	6	-	-			6
Разом за розділом	32	14	8			10	32	2	2			28
Розділ 3. Засади місцевого самоврядування.												
Міжнародно-правове регулювання місцевого самоврядування												
Тема 9. Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування як інститут муніципального права	8	4	2			2	8	2	2			4
Тема 10. Гарантії та відповідальність у системі місцевого самоврядування як інститут муніципального права	6	2	2			2	6	2	2			2
Тема 11. Міжнародні стандарти у системі місцевого самоврядування України	8	4	2			2	8	-	-			8
Разом за розділом	22	10	6			6	22	4	4			14
Підготовка до навчальних занять та контрольних заходів	20					20	20					20
Усього годин	90	32	16			42	90	8	8			74

ТЕМА 1**Територіальна громада як інститут муніципального права.****План**

1. Поняття та основні ознаки територіальної громади.
2. Правовий статус територіальних громад в Україні.
3. Принципи та порядок добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ і міст.
4. Основні форми волевиявлення територіальної громади.
5. Статут територіальної громади: поняття та функції.

Питання для самоконтролю

1. Форми безпосереднього народовладдя територіальних громад.
2. Законодавчі ініціативи щодо місцевого референдуму як форми безпосереднього народовладдя.
3. Типи і види місцевих виборів.
4. Етапи проведення місцевих виборів.
5. Підстави проведення громадських слухань.

Завдання

Скласти схеми:

- форми безпосереднього народовладдя територіальних громад;
- повноваження Центральної виборчої комісії щодо організації і проведення місцевих виборів;
- етапи виборчого процесу місцевих виборів.

Тема 2

Представницькі органи місцевого самоврядування України як інститут муніципального права. Форми і методи діяльності.

План

1. Правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування.
2. Функції та повноваження представницьких органів місцевого самоврядування.
3. Регламент роботи ради.
4. Організаційна структура місцевої ради.
5. Постійні та тимчасові комісії місцевих рад.
6. Правовий статус депутатів місцевих рад.
7. Організаційні форми діяльності представницьких органів місцевого самоврядування.
8. Сесія як основна організаційно-правова форма діяльності місцевих рад.

Питання для самоконтролю

1. Система місцевого самоврядування включає територіальну громаду, сільську, селищну, міську раду...
2. У містах з районним поділом можуть утворюватися...
3. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування є ...
4. Добровільне об'єднання територіальних громад відбувається за рішенням...
5. Основними формами безпосереднього народовладдя територіальних громад є ...
6. Сільські, селищні, міські ради – це ... органи, що складаються з депутатів ... територіальною громадою.
7. Правоохоронна функція являє собою...
8. Обрання голови районної та обласної ради, заступника, звільнення їх з посад проводиться шляхом... голосування.

9. Сільський, селищний, міський голова ... бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою.

10. Громадські слухання проводяться не рідше...

11. Рішення прийняті місцевим референдумом є ... для виконання на ... території.

Завдання

Голова місцевої ради на час обрання його на посаду досяг 64 років, через рік виконання своїх обов'язків, він перебуваючи у нетверезому стані розповів своїм друзям інформацію, яку дізнався за час проходження служби і яка становила державну таємницю. Згодом його друзі почали шантажувати його, що розкажуть про його п'яну витівку, якщо він не допоможе їм з вирішенням їхнього питання. Через це голова почав вчиняти протиправні дії. Згодом його було звільнено з посади.

На вашу думку, які могли бути підстави для звільнення голови місцевої ради?

Тема 3

Конституційно-правовий статус основних виборчих посадових осіб місцевого самоврядування.

План

1. Організація діяльності сільських, селищних і міських голів та секретаря сільської, селищної, міської ради.
2. Правовий статус старости як посадової особи місцевого самоврядування.
3. Правовий статус голів та заступників голів районної, обласної, районної у місті ради.

Питання для самоконтролю

1. Депутатський мандат: поняття, види. Проаналізуйте чим відрізняється мандат депутата місцевої ради та народного депутата.
2. Порядок набуття та припинення повноважень депутата місцевої ради.
3. Відмінності між депутатським зверненням, депутатським запитом та депутатським запитанням.
4. Гарантії діяльності депутатів місцевих рад.
5. Чим відрізняється статус депутата місцевої ради та народного депутата України
6. Підстави та порядок відкликання депутата місцевої ради.

Завдання

На офіційному сайті місцевої ради знайдіть інформацію про депутатський корпус. Після ознайомлення, здійсніть аналіз діяльності будь-якого депутата за наступним планом:

- П.І.Б. депутата місцевої ради;
- за яким виборчим округом обраний;
- належність до депутатської фракції;
- належність до депутатської групи;

- наявність чи відсутність помічників;
- подані депутатські звернення;
- подані депутатські запитання;
- підпорядковані підрозділи;
- яким чином можна звернутися до депутата місцевої ради;
- звітування про виконану роботу за минулий рік.

Тема 4

Виконавчі органи сільських, селищних і міських рад як інститут муніципального права.

План

1. Правовий статус виконавчих органів місцевого самоврядування.
2. Класифікація повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування.
3. Порядок підготовки та проведення засідань виконавчого комітету.
4. Правові акти виконавчих органів рад.
5. Структурні підрозділи виконавчих органів місцевих рад.

Питання для самоконтролю

1. Система органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
2. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: поняття, види, функції.
3. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
4. Порядок обрання та порядок дострокового припинення повноважень старости.
5. Повноваження органів самоорганізації населення.
6. Завдання асоціацій та інших форм добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування.

Завдання

Жителі села М. звернулися до Верховної Ради України з вимогою достроково припинити повноваження сільського голови, який відмовився надати звіт територіальній громаді про свою роботу за три місяці. Голова Верховної Ради України доручив комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування підготувати відповідь на це звернення.

Проаналізуйте ситуацію і підготуйте юридично обґрунтовану відповідь на звернення.

Тема 5

Правове регулювання статусу муніципальних службовців.

План

1. Поняття та ознаки муніципальної служби.
2. Правове регулювання муніципальної служби.
3. Принципи служби в органах місцевого самоврядування.
4. Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування.
5. Класифікація посад в органах місцевого самоврядування.
6. Проходження служби в органах місцевого самоврядування.
7. Оцінювання діяльності муніципальних службовців.
8. Особливості правового статусу виборних осіб місцевого самоврядування.
9. Відповідальність за порушення законодавства про службу в органах місцевого самоврядування.

Питання для самоконтролю

1. Напрями здійснення державної політики щодо служби в органах місцевого самоврядування.
2. Процедура складення присяги посадових осіб місцевого самоврядування.
3. Врегулювання конфлікту інтересів серед посадових осіб місцевого самоврядування.
4. Кадровий резерв служби в органах місцевого самоврядування
5. Організація навчання і підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування.

Завдання

Новопризначений голова обласної державної адміністрації прийняв розпорядження про припинення повноважень перших заступників і заступників голови обласної державної адміністрації та про призначення на ці посади інших осіб. Звільнений з посади заступник голови обласної державної адміністрації

звернувся до суду з вимогою скасувати розпорядження голови обласної державної адміністрації та поновити його на роботі, оскільки вважав, що для його звільнення не було ніяких підстав і, крім того, питання про звільнення не було погоджене із Кабінетом Міністрів України.

Чи відповідають дії, голови обласної державної адміністрації вимогам законодавства? Яке рішення має прийняти суд?

Тема 6

Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування як інститут муніципального права.

План

1. Муніципальна власність.
2. Повноваження територіальних громад та органів місцевого самоврядування щодо володіння, користування і розпорядження комунальною власністю.
3. Місцеві податки і збори.
4. Проблеми матеріально-фінансової автономії місцевого самоврядування

Питання для самоконтролю

1. Порядок формування місцевих фінансів.
2. Збір за місця паркування для транспортних засобів: загальна характеристика.
3. Туристичний збір: загальна характеристика.
4. Порядок надання субвенцій.
5. Органи, які здійснюють державний фінансовий контроль у сфері місцевого самоврядування.

Завдання

Складіть схеми:

- порядок формування місцевих бюджетів;
- склад доходів місцевих бюджетів;
- видатки місцевого бюджету.

Тема 7

Гарантії та відповідальність у системі місцевого самоврядування як інститут муніципального права.

План

1. Поняття гарантій місцевого самоврядування та їх система.
2. Загальні та спеціальні (правові) гарантії місцевого самоврядування.
3. Судовий захист прав та інтересів місцевого самоврядування.
4. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
5. Дострокове припинення повноважень представницьких органів місцевого самоврядування, основних виборчих посадових осіб місцевого самоврядування.

Питання для самоконтролю

1. Територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування...реалізують надані їм повноваження.
2. Органи виконавчої влади, їх посадові особи ... права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування .
3. Органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право... щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади.
4. Районна, обласна рада може шляхом таємного голосування висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації на підставі чого ... приймає рішення і дає відповідній раді обґрунтовану відповідь.
5. Якщо недовіру голові районної, обласної державної адміністрації висловили не менше... депутатів від загального складу відповідної ради,... приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.
6. Будь-які ... права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних, та інших переконань.,за мовними та іншими ознаками ...

Завдання

Складіть схеми:

1. Критерії класифікації та види гарантій прав місцевого самоврядування.
 2. Процедурні особливості судового захисту прав та інтересів місцевого самоврядування.
 3. Місце та роль Конституційного Суду України у захисті прав та інтересів місцевого самоврядування.
1. Поняття та види відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування.
 2. Відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, територіальною громадою, фізичними та юридичними особами.

Тема 8

Міжнародні стандарти у системі місцевого самоврядування України.

План

1. Міжнародно-правове регулювання місцевого самоврядування.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування.
3. Всесвітня декларація місцевого самоврядування.
4. Європейські стандарти місцевого самоврядування.
5. Міжнародні об'єднання органів місцевого самоврядування.
6. Види муніципальних систем у зарубіжних країнах.

Питання для самоконтролю

Дайте визначення понять: міжмуніципальне співробітництво, муніципалітет, комуна, синдикат, міжнародний інструментарій, територіальна громада, об'єднання територіальних громад, асоціації органів місцевого самоврядування, трансферт.

Завдання:

Теми рефератів

1. Перспективні напрямки розвитку міжмуніципального співробітництва в Україні
2. Зарубіжний досвід міжмуніципального співробітництва та проблеми його запровадження в Україні.

Складіть схему

1. Міжмуніципальне співробітництво: переваги та недоліки впровадження.

ПИТАННЯ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА САМОСТІЙНЕ ВИВЧЕННЯ

1. Основні етапи становлення і розвитку муніципального права в Україні та зарубіжних країнах.
2. Система муніципального права та її структурні елементи.
3. Формування спроможних об'єднаних територіальних громад: основні здобутки та проблеми.
4. Конституційно-правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування, їх органів та посадових осіб.
5. Організаційно-правові форми діяльності представницьких органів місцевого самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід.
6. Основні виборчі посадові особи місцевого самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід.
7. Організація діяльності виконавчих органів місцевих рад: вітчизняний та зарубіжний досвід.
8. Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід.
9. Правовий статус органів самоорганізації населення: вітчизняний та зарубіжний досвід. Правовий статус муніципальних асоціацій України.
10. Комунальна власність: вітчизняний та зарубіжний досвід.
11. Система гарантій та відповідальність у муніципальному праві: вітчизняний та зарубіжний досвід. Концептуальні засади міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування України.
12. Організаційно-правові форми міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування України.
13. Впровадження європейських стандартів у муніципальне законодавство України.
14. Проблемні питання участі органів місцевого самоврядування України в міжнародному співробітництві.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання виконується за бажанням здобувачів вищої освіти з метою покращення балу поточного контролю на основі написання реферату на одну із запропонованих тем:

1. Муніципальне право як галузь права України.
2. Забезпечення принципу прозорості та відкритості у діяльності органів місцевого самоврядування.
3. Удосконалення системи державного та громадського контролю за діяльністю органу місцевого самоврядування.
4. Специфіка феномену спроможності територіальних громад.
5. Муніципальна консолідація.
6. Створення умов для підвищення ефективності використання потенціалу територій в умовах співробітництва територіальних громад.
7. Міжнародне співробітництво територіальних громад.
8. Стан та шляхи модернізації системи місцевих виборів в Україні.
9. Механізми модернізації інфраструктури територіальної громади.
10. Інструменти підвищення ефективності використання земельних ресурсів територіальної громади.
11. Традиційні та новітні форми прямої демократії.
12. Локальна нормотворчість у процесах добровільного об'єднання територіальних громад.
13. Адвокасі у процесах розвитку самоврядних територій.
14. Управління якістю в системі місцевого самоврядування як чинник євроінтеграційних процесів.
15. Комунікативний потенціал місцевого самоврядування.
16. Планування соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад: організаційно-правовий аспект.
17. Роль муніципального права в процесі становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні.

18. Члени територіальної громади як суб'єкти муніципально-правових відносин.
19. Реалізація прав і свобод людини у місцевому самоврядуванні.
20. Організаційно-правові моделі муніципального управління.
21. Муніципально-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
22. Зміст та значення принципу субсидіарності у місцевому самоврядуванні.
23. Стандарти місцевого самоврядування Європейського Союзу.
24. Впровадження європейських стандартів у муніципальне законодавство України.
25. Правове регулювання та особливості функціонування органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.
26. Спільне та відмінне у правовій природі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади.
27. Вплив органів державної влади на місцеве самоврядування.
28. Державна політика у сфері місцевого самоврядування, основні напрямки її здійснення.
29. Проходження служби в органах місцевого самоврядування.
30. Матеріальне та соціально-побутове забезпечення посадових осіб місцевого самоврядування.
31. Відповідальність за порушення законодавства про службу в органах місцевого самоврядування.
32. Правовий статус муніципальних асоціацій України.
33. Органи самоорганізації населення та їх роль у місцевому самоврядуванні.
34. Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування як інститут муніципального права.
35. Процес формування комунальної власності в Україні та його правове регулювання.

36. Міжнародні зв'язки органів місцевого самоврядування України.
37. Поняття та правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування.
38. Територіальна громада як інститут муніципального права.
39. Децентралізація влади в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз.
40. Взаємодія місцевих рад і системи органів самоорганізації населення як вектор децентралізації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти

1. Конституція України : Основний Закон України № 254к/96-ВР від 28 чер.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16 квіт. 2009 р. № 1275-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України № 157-VIII від 05.02.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
5. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
6. Про місцеві вибори : Закон України від 14 лип. 2015 р. № 595-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
7. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
8. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей : Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1680-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
9. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07 черв. 2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
10. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 лип. 2002 р. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
11. Про столицю України – місто-герой Київ : Закон України від 15 січ. 1999 р. № 401-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
12. Статут територіальної громади міста Львова : Ухвала Львівської міської ради від 07 груд. 2017 р. № 2667, Наказ Міністерства юстиції України від 27 груд. 2017 р. № 645/6. URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/city/regulations>.

Базова

1. Лазор О.Д., Лазор О.Я., Юник І. Г. Основи публічного управління та адміністрування : навч.-метод. посіб.; 3-тє вид. К.: Ліра-К, 2020. 268 с.
2. Любченко П. М. Муніципальне право : підручник. Харків: Право, 2019. 512 с.
3. Руснак Б. А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика : Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Одеса, 2016. 736 с. URL: http://cvu.od.ua/db_pic/images/files/file_1488396394.6047.pdf.
4. Васильєва О. І., Лелеченко А. П., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : практ. посіб. Київ, 2017. 121 с.
5. Тетарчук І. В., Дяків Т. Є. Муніципальне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 206 с.

Допоміжна

1. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні : проблеми теорії та практики : монографія / відп. ред. М. О. Баймуратов. Київ : Юридична думка, 2010. 656 с.
2. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні : проблеми теорії та практики / відп. ред. М. О. Баймуратов; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юрид. думка, 2010. 653 с.
3. Батанов О. В. Муніципальне право України : підручник для студентів вузів. Харків : Одіссей, 2008. 528 с.
4. Вакуленко В. М. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2010. 401 с.
5. Ворона П. В. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2012. 341 с.

6. Всесвітня декларація місцевого самоврядування від 26 верес.1985 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

7. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / С. Г. Серьогіна (ред.); Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2005. 255 с.

8. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування : Протокол від 16 лист. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

9. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями : конвенція Ради Європи від 21 трав. 1980 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

10. Європейська хартія місцевого самоврядування : Закон України від 15 лип. 1997 р. № 452/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

11. Євтушенко О. Н., Лушагіна Т. В. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика становлення : навч. посіб. Миколаїв : ЧДУ імені Петра Могили, 2013. 316 с.

12. Журавський В. С., Серьогін В. О., Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2003. 671 с.

13. Калиновський Б. В., Кінаш Б. С., Солоненко О. М. Державне будівництво та муніципальне право : Словник термінів та визначень. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 228 с.

14. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування та Україна : монографія. Київ, 2012. 413 с.

15. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. Київ : КНТ, 2010. 230 с.

16. Конституція України : Основний Закон України № 254к/96-ВР від 28 чер.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

17. Лазор О. Д., Лазор О. Я., Яременко О. І., Юник І. Г. та ін. Публічне управління та адміністрування : польсько-український словник термінів : навч.-наук. видання. Київ : Ліра-К, 2020. 368 с.

18. Любченко П. М., Семко С. О. Організаційні форми роботи представницьких органів місцевого самоврядування : моногр. Харків : Право, 2012. 216 с.

19. Погорілко В. Ф., Баймуратов М. О., Бальций Ю. Ю. та ін. Муніципальне право України : підруч. / за ред. М. О. Баймуратова. 2-ге вид., доп. Київ : Правова єдність, 2009. 720 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/441-muntsipalne-pravo-ukrani-pogorlko-vf.html>.